

METODIKA PRVÁ

→ ZÁKLADNÉ FAKTY A PRÍBEH PAMÄTNÍKA

Kedy je to vhodné:

Dobré, keď máte len jednu hodinu

Cieľ:

Žiak zaradí významné udalosti súvisiace so sovietskymi represiami na časovú os a uvedie ich príčiny a význam. Prerozpráva príbeh vybraného svedka. Vlastnými slovami zhrnie, ako represie súvisia s našimi dejinami. Žiak uvedie, akým typom represie bol pamätník postihnutý (poprava, tábor, vyhnanstvo).

Pomôcky:

Počítač, projektor,
reproduktory

Čas

Minimálne 45 minút

Spôsob práce:

Žiaci si pozrú video
a potom diskutujú

FÁZA 1 / max. 10 min.

Aktivita: Evokácia

Opis:

Pozri samostatnú metodiku „Evokácia“

Fáza evokácie je obzvlášť dôležitá pri vyučovaní o sovietskych represiaciach. Žiaci často nemajú dostatočné vedomosti o tejto téme (na rozdiel napríklad od populárnych tém zo stredoveku alebo druhej svetovej vojny), preto ju nemusia považovať za dôležitú a nemusia byť ochotní sa ňou vôbec zaoberať. Evokácie im umožňujú aktivizovať ich existujúce vedomosti a predstavy a prepojiť ich s novým učivom. To podnieti ich zvedavosť a motiváciu dozvedieť sa o danej téme viac. Zároveň zistíte, s akými predstavami alebo mýtmi vstupujú žiaci do hodiny. Na nich potom môžete stavať vo fáze uvedomovania a uviesť ich na pravú mieru.

**Pripomienky
a tipy**

Vyberte si jednu z metód uvedených samostatne v kapitole Evokácia

FÁZA 2 / 5–10 min.

Upresňujeme význam slov

Opis:

Predtým, ako si pustíte inštruktážne video alebo budete pracovať so spomienkami pamätníka, je dobré si so žiakmi zopakovať všetky pojmy, ktoré by im mohli byť nejasné. Tu sme vybrali niektoré pojmy, ktoré sa objavujú vo videu a ktoré sú neznáme najmä pre mladších žiakov. Nižšie uvádzame aj niekoľko spôsobov, ako sa význam týchto pojmov možno naučiť.

MOŽNOSŤ 1: JEDNODUCHÉ STRETNIUTIE

Uvedte pojem, o ktorom si myslíte, že by mohol byť pre žiakov neznámy, a diskutujte so žiakmi jeho význam. Cieľom nie je nájsť presnú definíciu, ale objasniť žiakom význam slov spôsobom primeraným ich veku.

MOŽNOSŤ 2 BINGO

Príprava:

- Pripravte si 12 kariet s definíciami slov.
- Každému žiakovi dajte náhodne vybrať 9 definícií v štvorcovej sieti 3x3.

**Pripomienky
a tipy**

Tu sú možno menej známe slová a ich možné definície:

represia – tvrdé potlačenie odporu alebo nesúhlasu s režimom

impérium – veľký štát ovládajúci mnoho krajín

chaos – úplný zmätok, neporiadok

teror – násilie páchané na obyvateľstve s cieľom zastrašiť ho

agitácia – šírenie myšlienok a nápadov s cieľom ovplyvniť ľudí

Priebeh hry:

- Postupne prečítajte žiakom slová zo zoznamu.
- Úlohou žiakov je vyznačiť definíciu slova na kartičke.
- Vyhráva ten, kto ako prvý označí 3 slová za sebou (vertikálne, horizontálne alebo diagonálne) a zakričí „Bingo!“.

MOŽNOSŤ 3: HORÚCE KRESLO

Žiak sedí chrbtom k tabuli, zatiaľ čo učiteľ píše slovo na tabuľu. Ostatní žiaci potom musia slovo vysvetliť žiakovi, ktorý je chrbtom k tabuli, bez toho, aby ho priamo pomenovali. Žiak na horúcom kresle potom musí uhádnuť, o aké slovo ide. Túto hru možno hrať rýchlo s niekoľkými rôznymi slovami a žiakmi.

MOŽNOSŤ 4: HĽADAŤ DEFINÍCIU

Na túto aktivitu je potrebné vopred si pripraviť listy papiera s výrazmi a samostatne s príslušnými definíciami. Náhodne rozdajte papiere a požiadajte žiakov, aby našli svojich „partnerov“ s príslušným výrazom alebo definíciou. Ide o rýchlu a interaktívnu aktivitu, ktorá núti žiakov komunikovať a diskutovať o význame slov, dávať definície do súvislostí a kriticky myslieť.

MOŽNOSŤ 5: ŽIVÉ OBRÁZKY

Žiaci stoja v kruhu so zatvorenými očami, učiteľ prečíta pojem a žiaci sa snažia vyjadriť jeho význam telom. Potom otvoria oči a komentujú. Je zaujímavé, že žiaci často spontánne vytvoria zodpovedajúcu živú sochu bez toho, aby si uvedomovali, že daný pojem poznajú.

archív – zbierka historických dokumentov

perzekúcie – prenasledovanie ľudí pre ich názory alebo identitu

sovietsky – týkajúci sa Sovietskeho zväzu

sabotáž – úmyselné poškodzovanie alebo marenie činnosti

špionáž – tajné získavanie informácií pre cudziu mocnosť

štandard – stanovené pravidlo, opatrenie alebo požiadavka

amnestia – milosť, odpustenie trestných činov

tábor – tábor Gulag

Pripomienky a tipy

Tu sú otázky, na ktoré možno odpovedať po zhladnutí videa:

1. Kedy a z akého dôvodu boli v Sovietskom zväze zriadené prvé pracovné tábory?
2. Koľko ľudí bolo uväznených v táboroch počas existencie gulagov a koľko ich v nich zomrelo?
3. Aké boli typické pracovné podmienky a denný režim väzňov v gulagoch?
4. Kde sa tábory nachádzali a koľko ich bolo?
5. Kto všetko sa mohol stať obeťou uväznenia v pracovnom tábore a z akých dôvodov?
6. Aký bol osud ľudí po ich prepustení z gulagov a kedy boli tábory oficiálne zatvorené?
7. Prečo by sme sa mali zaoberať témou gulagu v našej krajine?

FÁZA 3 / 10–15 min.

Aktivita: Video Čo bol GULAG

Opis:

Toto vzdelávacie video prehľadne sumarizuje kľúčové fakty o sovietskych represióch. Poskytuje komplexný makro pohľad na historický vývoj represí so zameraním na Stalinovu éru a európsky kontext gulagov.

Video možno použiť na krátky úvod do témy na začiatku hodiny.

Stačí pustiť video a vyzvať študentov, aby sa zamerali na zodpovedanie svojich existujúcich otázok o téme alebo na identifikáciu kľúčových informácií.

Tu je odkaz na video: www.gulagxr.eu/video-a-pribehy

Po pozretí videa sa nezapomnite opýtať, čo bolo pre študentov nové. Napríklad pre mnohých žiakov pilotných škôl bolo nové, že Gulag nebol len jeden tábor, ale celý systém táborov. Iní si neuviedomovali rozsah systému a počet obetí. Väčšina žiakov si dovtedy neuviedomovala európsky rozmer represí. Takmer nikoho nenapadlo, že v táboroch boli aj deti.

To súvisí aj s otázkou, prečo by sme sa mali zaoberať témou gulagu v našej krajine.

Pred ďalšou fázou sa tiež môžete opýtať, čo potrebujú žiaci vedieť ďalej, aby si prehĺbili porozumenie sovietskej represie, a podľa toho prispôsobiť vyučovanie.

Podľa našich skúseností sme zistili, že žiaci zvyčajne chceli poznať príbeh skutočného svedka z našej krajiny. Čo ponúkame aj ako možný ďalší krok.

Tip: Ak máte málo času a tému sovietskej represie ste už prebrali v predchádzajúcej lekcii, môžete túto časť preskočiť. Prípadne ju nahraďte nakreslením časovej osi a zaznamenaním významných udalostí v histórii sovietskych represí spolu so študentmi.

Tip: Namiesto prehrávania celého filmu naraz môžete video prehrávať po častiach a nechať žiakov hádať, čo sa stane ďalej. Môžu hádať ďalšie fakty alebo udalosti skôr, ako video dokončí príbeh. To môže aktivovať ich doterajšie vedomosti (napr. o druhej svetovej vojne, o vplyve Stalinovej smrti atď.).

FÁZA 4 / 10 min.

Aktivita: Príbeh pamätník

Opis:

Vyberte si spomienkový príbeh z archívu s príbehmi.

Spomienky svedka vnášajú do vyučovania rozmer tzv. malej histórie a vhodne tak dopĺňajú informácie z predchádzajúceho videa. Umožňujú nám vidieť sovietske represie cez prizmu utrpenia konkrétneho človeka. Všetky videá sú pomerne emocionálne náročné, preto upozornite žiakov na pravidlá zapojenia, ak je pre niekoho sledovanie príbehu príliš psychicky náročné.

Tu je odkaz na zoznam videí – www.gulagxr.eu/video-a-pribehy

Tu je návod, ako môžete pracovať s videom z pamätníka.

1. Požiadajte žiakov, aby si počas počúvania zapísali hlavné body memoárového príbehu. Potom vo dvojiciach porovnajte svoje poznámky a vytvorte časovú os jeho života.
2. Rozdeľte video na 3 časti. Po každej časti zastavte a nechajte študentov v skupinách diskutovať o tom, čo sa práve naučili a ako na nich príbeh pôsobí.
3. Dajte žiakom pokyn, aby si počas počúvania zapísali 3 emocionálne silné momenty z príbehu. Potom ich nechajte vo dvojiciach tieto momenty analyzovať - prečo sú emotívne, čo vypovedajú o podmienkach v gulagu atď. Okrem toho, ak máte viac času, rozdajte papiere a nechajte každého študenta nakresliť scénu z príbehu, ktorá ho zasiahla. Potom výtvary vystavte a diskutujte o nich. Ak nemáte čas, je možné nechať žiakov len opísať obrázky, ktoré majú v hlave.
4. Na záver položte študentom otázky, ako napríklad: Čo sa vám na príbehu zdalo najzaujímavejšie? Čo vás najviac prekvapilo? Aké emócie vo vás vyvolal? Ktorá udalosť v jeho živote viedla k represiam? Mal memoárista možnosť vyhnúť sa represiam?

Pripomienky a tipy

Tip: Skontrolujte, či žiaci príbehu porozumeli. Stačí položiť niekoľko overovacích otázok počas videa alebo na konci videa. Kto bol obeťou represii? Prečo išla do gulagu? atď.

Tip: Pamätnikom nie je vždy dobre rozumieť (slabý hlas, prízvuk). Preto je vždy dobré mať súčasne spustené titulky.

Tip: Ak v škole nemáte tablety, ale môžete používať telefóny, môžete žiakov požiadať, aby na sledovanie príbehov vybraných pamätníkov použili svoje vlastné telefóny. Všetky príbehy sú ľahko dostupné na stránke projektu na Vimeo.

Tip: Ak svojich študentov poznáte už dlhšie, môžete vyskúšať experiment. Požiadajte žiakov, aby si spomenuli na nejakú dôležitú udalosť zo života školy, ktorú si pravdepodobne všetci pamätajú (napr. prvý deň školy, dôležitú exkurziu atď.), a potom sa ich spýtajte, napr. čo mal v ten deň na sebe riaditeľ školy, akú farbu mal autobus, kto sedel v prvom rade atď. Žiaci môžu svoje odpovede opäť napísať na lístky a ukázať alebo priamo povedať.

S najväčšou pravdepodobnosťou sa odpovede budú mierne líšiť. Tento príklad možno použiť na demonštráciu toho, že človek nemusí klamať, ale jeho spomienky sa môžu v detailoch líšiť od toho, ako si udalosť pamätá niekto iný. Je to spôsobené tým, ako funguje ľudská pamäť. Preto je dobré overiť alebo doplniť výpoveď spomínajúceho o informácie z iných zdrojov. Stručne povedané, spomienka môže slúžiť ako jeden zo zdrojov poznatkov o minulosti, ale nemala by byť jediným.

FÁZA 5 / 5–10 min.

Aktivita: Reflexia

Opis:

Reflexia na konci hodiny o sovietskych represiaciach je dôležitá, pretože pomáha žiakom lepšie štruktúrovať a prežiť získané poznatky o fungovaní totalitného systému. Núti ich zhrnúť hlavné fakty a osudy konkrétnych ľudí. Zároveň ich núti zamyslieť sa nad vplyvom existencie gulagov na jednotlivcov a celú spoločnosť a prepojiť tieto udalosti so súčasnosťou. Žiaci si tak môžu uvedomiť hodnotu ľudských práv a slobôd. Majú možnosť vyjadriť svoj vlastný názor na túto tému a kľásť doplňujúce otázky. Vy, ako učiteľ, získate spätnú väzbu o porozumení materiálu.

Tu sú tipy, ako sa zamyslieť:

- Ak ste vo fáze evokácie pracovali s myšlienkovou mapou, použite ju. Nechajte žiakov vyplniť myšlienkovú mapu inou farbou s 5 kľúčovými slovami, ktoré im utkveli v pamäti počas lekcie. Potom diskutujte o tom, prečo si vybrali práve tieto slová a ako sa prehĺbilo ich chápanie sovietskej represie v porovnaní s tým, ako to bolo pred 40 minútami.
- Ak ste pri evokácii pracovali s otázkou “Prečo by sme sa vôbec mali učiť o sovietskych represiiach?”, položte ju znova a požiadajte niekoľko študentov, aby sa zamysleli nad svojím posunom.
- Položte 3 otvorené otázky: Čo nové ste sa naučili? Ako na vás zapôsobil príbeh pamätníka? Aké otázky vo vás táto téma vyvolala? Požiadajte ich o krátku reflexiu ústne alebo na papieri.
- Na tabuľu napíšte “Kľúčové závery” a “Otázky na zamyslenie”. Vyzvite žiakov, aby voľne pridávali nápady. Nakoniec príspevky zhrňte a okomentujte.
- Spýtajte sa na 1-2 veci, ktoré študentov najviac zaujali, a na 1-2 otázky, ktoré im napadli. Nechajte priestor na zdieľanie.
- Anonymná úvaha o dokumente: 1 vec, ktorá ma zaujala + 1 otázka k téme. Kto chce, môže sa podeliť, kto nechce, môže si to nalepiť na flipchart alebo tabuľu.
- Požiadajte študentov, aby vo dvojiciach alebo malých skupinách spoločne pripravili krátky text o sovietskych represiiach, ktorý by sa mohol objaviť v novej učebnici dejepisu.

Ak máte čas a ste na to zvyknutí, môžete klásť otázky, ako napríklad:

Čo mi táto hodina dala?

Za čo by som chcel kohokoľvek v tejto miestnosti (vrátane seba) pochváliť?

Čo si myslím, že spôsobilo také zlo?

Je téma gulagu aktuálna aj dnes?

Čo by sa dalo urobiť na pamiatku obetí represii?

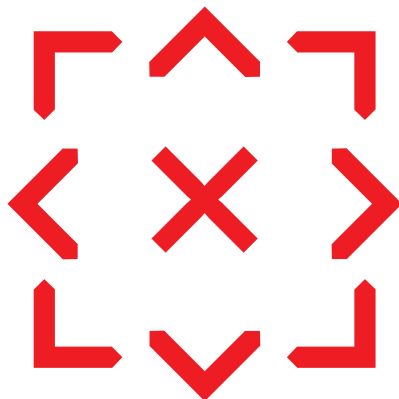
Čo môžem urobiť, aby sa niečo podobné neopakovalo?

Vyzvite študentov, aby sa pohodlne usadili do kruhu. Počkajte, kým budú ticho a vezmite si „hovoriaci kameň“. Hovoriaci kameň znamená, že hovoriť môže len osoba, ktorá predmet drží. Hovorí krátko a len k veci. Stručne zhrňte jednotlivé časti lekcie. Požiadajte žiakov (kohokoľvek, kto chce), aby sa vyjadrili k otázkam alebo povedali ostatným čokoľvek, čo považujú za dôležité a súvisí s témou. Kto nechce hovoriť, podá kamienok ďalej a nebude k tomu nútený.

Pripomienky a tipy

Tip: Ak ste si ako evokačnú aktivitu zvolili V-CH-D (Viem – chcem sa učiť - naučil som sa), je dobré ju použiť na formulovanie stĺpca „Naučil som sa“. Tu je odkaz na metodiku s evokačnými aktivitami.

HODNOTENIE

Kriteriálne hodnotenie pokroku žiakov je dôležité pri vyučovaní (nielen) o sovietskych represiách, pretože umožňuje učiteľovi lepšie diagnostikovať úroveň pochopenia kľúčových faktov žiakmi, rozvoj ich historického myslenia a postojev k etickým hodnotám. Reflexia plnenia kritérií poskytuje aj spätnú väzbu pre ďalšie vyučovanie. Veríme, že ste si vytvorili vlastný systém hodnotenia zodpovedajúci vašim cieľom. Tu uvádzame príklad, ako môže byť systém hodnotenia nastavený, vrátane možných príkladov odpovedí žiakov. Predpokladajte tri úrovne zvládnutia témy.

ZÁKLADNÁ ÚROVEŇ

Opis kritérií:

Študent vie uviesť len základné fakty o fungovaní gulagov. Dokáže ich len veľmi približne zaradiť do historického obdobia existencie ZSSR. Uvedie stručný príbeh konkrétneho väzňa. Vzťahy medzi príčinami a následkami vníma povrchno. Neprejavuje výraznejší záujem o problematiku porušovania ľudských práv a demokratických hodnôt.

Príklad prejavu študenta:

„Gulagy boli v Rusku, pretože tam bol Stalin a nútil ľudí tvrdo pracovať. Pán Novak tam bol uväznený.“

STREDNÁ ÚROVEŇ

Opis kritérií:

Žiaci vedia opísať fungovanie gulagov, zaradiť ich do obdobia stalinizmu a rozlíšiť niekoľko typov represíí. Analyzuje príbeh konkrétneho väzňa. Dokáže opísať niekoľko príčin a dôsledkov represíí. Diskutuje o problematike a kladie otázky. Preukáže čiastočné pochopenie hodnôt demokracie a ľudských práv.

Príklad prejavu študenta:

„Väzni v gulagoch pracovali v neľudských podmienkach. Najhoršie to bolo za Stalina. Pán Novak bol uväznený na základe vykonštruovaných obvinení. Myslím si, že to bolo nespravodlivé. Nie je to porušenie ľudských práv?“

VYSOKÁ ÚROVEŇ

Opis kritérií:

Žiak dokáže podrobne opísať fungovanie gulagov a rozlíšiť rôzne druhy represíí. Dokáže vysvetliť historický kontext ich vzniku a vývoja vrátane príčin a dôsledkov. Opísať, ako sa represie menili v priebehu času. Analyzuje konkrétne osudy väzňov a uvažuje o nich z etického hľadiska. Aktívne diskutuje o otázkach demokracie, slobody a ľudských práv.

Príklad prejavu študenta:

„Gulagy boli tábory v Sovietskom zväze, kam boli ľudia posielaní na nútené práce. Začali sa po revolúcii, keď sa k moci dostali komunisti. Najprv to boli najmä ich odporcovia, ale potom sa to za Stalina rozšírilo a mohol tam skončiť každý, kto sa im nepáčil alebo s nimi nesúhlasil. Keď v 30. rokoch 20. storočia kolektivizovali a budovali továrne, zatvárali tam veľa ľudí. Museli vykonávať ťažké a nebezpečné práce, často niekde na Sibíri alebo pri stavbe tovární. Veľa ľudí tam zomrelo.“

Jedným z väzňov bol aj pán Novák, obyčajný robotník a dokonca komunista. Zatkli ho a obvinili, že je špión, hoci to nebola pravda. Päť rokov strávil v pracovnom tábore na Sibíri, kde sa nakazil tuberkulózou. Keď ho prepustili, nebol už schopný normálne pracovať a živil sa, ako sa dalo. Jeho príbeh ukazuje, ako celý režim porušoval ľudské práva a ničil životy ľudí. Z morálneho hľadiska je to hrozné. Preto je dôležité brániť demokraciu a slobodu, aby sa takéto veci už neopakovali.“

